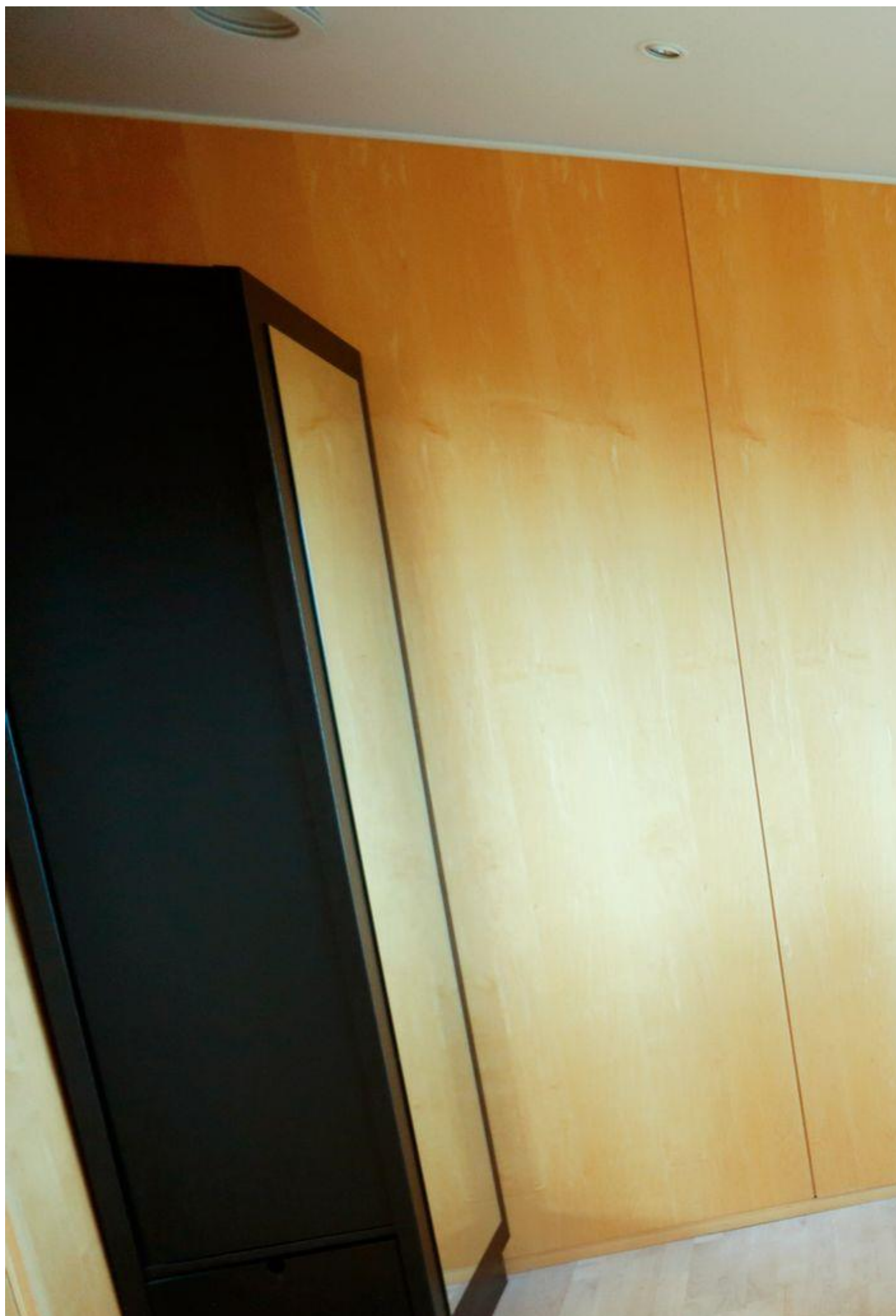

Jeg utfordrer Universitetet i Oslos nye rektor, Svein Stølen (bildet), til svar, skriver innleggsforfatteren. *Foto: Tor Stenersen*

Ofta begynner det med at de bevilgende myndigheter eller private donorer vil kontrollere at forskningen er «effektiv».

Debatt

Dette er et debattinnlegg. Meninger i teksten står for skribentens regning.

Olle Törnquist

**Professor i
statsvitenskap og
utviklingsforskning**

Foto: Tor Stenersen

Universitetet i Oslo (UiO) nye rektor, Svein Stølen, er alt i gang med sin gjerning. Jeg utfordrer ham til svar med disse refleksjoner.

Akademisk frihet er selv å få velge tema og metode for egen forskning, etter offentlige samtaler om hva som er relevant, og å ha ubegrenset adgang til å publisere fritt.

Uten dette fordunkles virkeligheten av «fake news», pseudo-viten og udokumenterte påstander.

I Norge er denne rett lovfestet. Likevel trues den i økende grad – også av universitetenes ledere.

Hvorfor og hvordan?

Ofte begynner det med at de bevilgende myndigheter eller private donorer vil kontrollere at forskningen er «effektiv». De stoler ikke på forskerne.

Bevilgningstildelerne vil isteden ha avtaler med en sjef, omtrent som man forhandler frem en konsulenttjeneste eller gir et oppdrag til en myndighet.

I kontrakten vil de derfor gjøre instituttlederne ansvarlige til og med for forskernes kunnskapsproduksjon.

Konsekvensen er at mange instituttledere mener at de må rette seg etter denne nye offentlige styringsfilosofien – i stedet for å forsvare universitetets lovdefinerte uavhengighet og legge til rette for at forskerne selv kan tilveiebringe den best mulige innsikt gjennom frihet, samarbeid og kollegial kritikk.

Kontroll med samarbeidspartnere

Selv er jeg kjent med hvordan forskernes frihet til å velge ut sine samarbeidspartnere uthules.

Lenge var det for eksempel mulig å utvikle samarbeid om demokratistudier med studenter og forskere i (blant annet) Indonesia, India og Sri Lanka. Men etter hvert krevde de bevilgende instanser at de etablerte instituttene skulle styre dette arbeidet for seg selv. Da ble kvaliteten på forskernes arbeid dårligere.

Olle Törnquist. Foto: UiO.

Det ble også vanskeligere å anvende tilgjengelige ressurser. Instituttlederne som ble trukket inn i arbeidet, manglet ofte kunnskap på feltet, hadde lite engasjement eller hadde egne eller politiske interesser i saken.

Uavhengig kunnskapsproduksjon forutsetter dessuten at fast ansatte universitetslærere har rett til egen fri forskning, samt elementær finansiering.

Resultatene gjøres til gjenstand for kollegial vurdering, men forskerne skal ikke måtte behøve å stå med luen i hånden overfor eksterne finansinstanser eller instituttledere.

Også i denne sammenhengen er samarbeid viktig.

Når kolleger ved ulike institutter forener sin forskning, kan de fremstå med uavhengige alternativer til store markedsstyrte og politiserte prosjekter og dessuten legge grunnen til nyskapende undervisningsopplegg.

Forskerne blir enige om tema; de bidrar med sin egen frie forskning og trenger bare eksterne midler for å arrangere møter, fremskaffe data, publisere og administrere det hele.

På denne måten var det for eksempel mulig med base i Oslo å samle ledende internasjonale forskere med interesse for folkelig demokratisering i det globale sør til samarbeid om en rekke bøker. De ble også grunnlaget for unike master- og doktorandkurs.

Samme metode ble anvendt for å forene forskere i Skandinavia og India til studier av sosialdemokratisk utvikling.

Men nå vil finansmyndighetene at instituttene skal styre, ikke bare legge til rette.

Da vil flere institutter ikke bare ha erstatning for administrasjon og nye arbeidsoppgaver, men også kreve erstatning for forskernes deltagelse med sin egen frie forskning.

Dermed undergraves forskernes rett til fritt å velge hvordan de vil utføre sin forskning og hvem de vil samarbeide med.

Studier om Sørøst-Asia

Et eksempel: Senter for utvikling og miljø ved UiO tillot i den akademiske frihetens ånd nylig en medarbeider å knytte an sin egen forskning til et EU-nettverk om Sørøst-Asias utvikling mot å få sine utgifter betalt. Intet mer.

Samtidig forbød Institutt for statsvitenskap ved UiO undertegnede å bidra med min forskning på de samme betingelser.

Enda alvorligere er at det i motsetning til andre lovbeskyttede friheter som bevoktes av ombudsmenn, og til forskjell fra andre grunnvoller for opplyst demokrati så som organisasjons- og ytringsfrihet, er uklart hvordan man påtaler brudd med den akademiske friheten.

Hva sier rektor?

akademiske frihet | Svein Stølen

- **Svein Stølen**

Rektor ved Universitetet i Oslo

17. september 2017

Svein Stølen

Universitetsrektor

Svein Stølen er nylig ansatt som rektor ved Universitetet i Oslo. Her svarer han på påstander om at friheten til å forske og publisere i økende grad trues - også av universitetenes ledere. *Foto: Lise Åserud / NTB scanpix*

Vi er avhengig av finansiering, men den må aldri avhenge av at vi gir de svarene politikerne eller private donorer ønsker.

Debatt

Dette er et debattinnlegg. Meninger i teksten står for skribentens regning.

Rektor ved Universitetet i Oslo svarer på påstand om at friheten til å forske og publisere i økende grad trues - også av universitetenes ledere. *Foto: Lise Åserud / NTB scanpix*

Svein Stølen er nylig ansatt som rektor ved Universitetet i Oslo. *Foto: Tor Stenersen*
I [Aftenposten 12. september](#) vil professor Olle Törnquist vite hva jeg som rektor på Universitetet i Oslo (UiO) mener om akademisk frihet. Törnquist utfordrer meg til å kommentere både konkrete og mer generelle forhold. Jeg kommenterer de overordnede problemstillingene.

Loven er klar

Akademiske frihet er lovfestet i Norge. «Universiteter og høyskoler skal fremme og verne akademisk frihet. Institusjonene har et ansvar for å sikre at undervisning, forskning og faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid holder et høyt faglig nivå, og utøves i overensstemmelse med anerkjente vitenskapelige, kunstfaglige, pedagogiske og etiske prinsipper.»

Loven er klar både på forskningens frihet og forskningens ansvar. Universitetene har videre et tydelig institusjonelt ansvar.

Det betyr imidlertid ikke at forskningen skal kontrolleres eller godkjennes av institusjonen. **Tvert imot er det helt sentralt for UiO at innholdet i de ulike arbeidene våre forskere publiserer, ikke er og ikke kan være et uttrykk for institusjonens standpunkt.**

Derimot har vi ansvar for at arbeidene holder et høyt faglig nivå og tilfredsstiller de kravene vi setter til forskning; vitenskapelige og etiske, men også de kontraktsmessige rammebetingelser inngår i dette ansvaret.

Avhengig av betydelige eksterne inntekter

Forskningsrådet, EU og andre bevilgende myndigheter inngår kontrakter med oss som universitet. De må ha en garanti for at kontrakten oppfylles. Det handler om at søknadens innhold realiseres, at forskningen er gjennomførbar og bygger på en ansvarlig økonomisk og personalmessig oppfølging.

Derfor har UiO krav til administrativ involvering når det søkes om ekstern finansiering. Det er viktig å presisere at det faglige innholdet ikke er underlagt kontroll.

Det er videre en kjensgjerning at universitetene i dag er helt avhengig av betydelige eksterne inntekter. Økonomiske begrensninger gjør at svært mange problemstillinger ikke kan løses ved hjernekraft alene.

Selve grunnlaget

La det ikke være noen tvil. **Akademisk frihet er selve grunnlaget for universitetene og vi vil kjempe for den kontinuerlig.**

Vi er heldige som lever i et land hvor den er lovfestet, og hvor det blir slått hardt ned på overtramp fra politisk hold.

Samtidig er vi avhengig av finansiering fra både bevilgende myndigheter og private donorer. Denne finansieringen må aldri avhenge av at vi gir de svarene politikerne eller donorene ønsker.

Vi skal levere forskning av høy kvalitet som er metodisk redelig og innenfor de forskningsetiske retningslinjene

Truslene mot akademisk frihet. Dette er dagens kortinnlegg

Debatt

Dette er et debattinnlegg. Meninger i teksten står for skribentens regning.

Sluttreplikk om akademisk frihet

Det er fint at rektor Stølen i sitt svar den 18. september på min artikkel den 11. september om truslene mot den akademiske friheten, slår fast at forskerne har ansvar for hva de publiserer; det har hverken de finansielle bidragsyterne eller instituttene.

Men mitt spørsmål handlet i første rekke ikke om dette, men om de nye truslene mot retten til å velge hva man skal forske på og hvordan. Om dette viktige spørsmål skriver rektor bare at eksterne finansielle bidragsytere «må ha en garanti for at kontrakten oppfylles». Så klart!

Problemet er bare at de som finansierer forskningen ikke lenger stoler på det kollegiale akademiske selvstyret, det som forener frihet og kontroll av forskningens kvantitet og kvalitet. I stedet omformuleres kontrakten i overensstemmelse med det nyliberale regimet «New Public Management» for innhenting av tjenester på markedet og i offentlig forvaltning. Da blir universitetets ledere sjefer med ansvar for at forskerne «leverer». Dette fører til nye kostbare og uproduktive kontrollsystemer, som så ytterligere fordyper gjensidig mistillit i en forsterkende spiral.

Denne situasjonen innskrenker den lovfestede akademiske friheten, både hva gjelder store eksterne prosjekter og den faste vitenskapelige stabens egen forskning. Til sist reduseres forskningens kvalitet og betydning for demokratiet.

Hva skal vi gjøre med dette? I Sverige taler den tidligere statssekretæren, professor Sverker Gustavsson, om en serie med systemfeil som må rettes opp. Oppgaven er ikke enkel. Men noe må gjøres. For det kan for eksempel ikke være rimelig at en ambassade i bytte mot finansiering av et prosjekt, får bestemme at ledelsen ikke må inkludere forskere. Eller at et universitetsinstitutt med henvisning til ansvar overfor eksterne finansieringskilder hindrer en seniorlærer i å samarbeide med internasjonale eksperter, hvilket forskeren selv mener gjør at han kan utføre forskningen på best mulig måte. Rektor berører ikke behovet for en appellinstans og en tvistenemnd for å løse konflikter i tråd med hva som gjelder for andre demokratiske rettigheter. Jeg utfordrer ham til å gjennomgå prosedyrene. Flere kolleger er sikkert rede til en samtale for å bidra til en klarere styrking av den akademiske friheten.

Olle Törnquist, professor i statsvitenskap og utviklingsforskning, Universitetet i Oslo